

Thus, one of the most important, defining dichotomies for modern Western political and legal philosophy, in our opinion, is the dichotomy of «liberalism – communitarianism», the basis for a true understanding of which is the opposition between an individual and the society.

Hence, the restriction of fundamental rights is a basic category of constitutional and legal status of a person. Based on the fact that absolutely «unlimited» human rights cannot exist, we consider that establishing clear and understandable criteria limiting those rights at the highest (international legal and constitutional) level is an important safeguard against possible actions of the state and its individual bodies on arbitrary reduction of law implementation.

Available limiting binary grounds (1) protection of individual human rights and freedoms; 2) protection of public (social and state) interests in articles of international instruments and most modern constitutions are the sign of the embodiment in legal practice ideas of liberal communitarianism as a result of the synthesis of liberal and communitarian postulates.

Key words: *human rights limitation, limiting grounds, liberalism, communitarianism, liberal communitarianism.*

Стаття надійшла 10 лютого 2016 р.

УДК 340.12

Е. Б. Подоляк-Богачек

ДО ПИТАННЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ПРИЧИННО-ДЕТЕРМІНАЦІЙНОЇ СУБСТРУКТУРИ КОРУПЦІОГЕННИХ ФАКТОРІВ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ПУБЛІЧНО-ПРАВОВОГО АПАРАТУ УКРАЇНИ

Викладено узагальнення щодо соціально-правової оцінки факторів корупції, що є характерними для сучасного етапу вітчизняних процесів права державотворення в парадигмі політико-правової дійсності. Розглянуто питання формування ефективної антикорупційної системи через призму розвитку теоретико-емпіричної основи правової науки. Визначено ключові методи нівеляції причин корупціогенезу, які призводять до формування проявів цього явища у національному апараті публічного управління.

Ключові слова: *корупція, причини, протидія, соціально-правовий аспект, профілактика.*

Постановка проблеми. Послугуючись положеннями доктрини теорії права та деліктології, ідентифікація сутності феномену та механізму запобігання правопорушенням, незалежно від галузевої

та предметної характеристики форм протиправної поведінки, в своїй основі містить комплексне дослідження факторів, що призводять до виникнення таких проявів у сфері соціально-правового обігу. В. К. Колпаков зазначає: «Сучасна теорія права містить значну розмаїтість класифікаційних підходів визначення детермінаційної сфери правопорушення як правового явища. Оцінка слушності концептуальних теорій відбувається на основі їх практичного значення у ході вирішення завдань, які постають перед правовою системою у ході протидії деліктній активності індивідів та їх груп. Зважаючи на це, на нашу думку, визначальною слід вважати класифікацію факторів протиправної поведінки за критеріями соціальної та функціональної локалізації останніх» [1, с. 52–53]. Поділяючи позицію В. К. Колпакова, здійснено аналіз детермінант виникнення корупційних правопорушень шляхом їх розмежування на ендогенні (фактори корупціалізації, що ґрунтуються на психологічній та біхевіористичній схильності службових осіб до вчинення корупційних правопорушень) та екзогенні (соціально-економічні, політичні, процесуальні та процедурні фактори виникнення корупційних деліктів), внутрішньодержавні та транснаціональні детермінанти.

Стан дослідження. Окремі питання дослідження форм репрезентації корупційного феномену у парадигмі ретроспективних політико-правових формацій відображені у дослідженнях В. Авер'янова, С.-Р. Акерман, О. Бандурки, Д. Бахраха, Ю. Битяка, А. Васильєва, В. Вовк, І. Голосніченка та інших.

Метою статті є дослідження питання ідентифікації причинно-детермінаційної субструктури корупційогенних факторів в умовах сучасного публічно-правового апарату України.

Виклад основних положень. Діагностика комплексу детермінант формування та розвитку корупційних явищ у системі публічного управління, крім загальнотеоретичного, має також і системотворче практично-прикладне значення, зокрема у налагодженні функціонально-коректного, спеціалізованого та, що найважливіше – дієвого механізму із запобігання цій категорії правопорушень.

Розмежування причин та умов корупційної поведінки становить основу для детальнішого розкриття сутності та етимології корупційного феномену, а відтак забезпечує значне збільшення ефективності організації антикорупційного механізму в державі. Комплекс причинних факторів корупціалізації службового алгоритму охоплює:

1. Аутентичну схильність службової особи до вчинення правопорушень. На думку О. В. Алексєєва, «значна частина корупційних правопорушень обумовлюється психічним стереотипом, що ґрунтується

ся на девіації внутрішнього імперативу службової особи. Проблематика даного фактору виникнення корупційних правопорушень полягає у складності визначення даного елемента організації іманентного психічного середовища особи, яка проходить професійний відбір без залучення спеціальних процедур ідентифікації корупційної адикції» [2, с. 171]. Необхідність формування ефективної системи резистентності корупційним проявам у алгоритмі здійснення публічного управління детермінує необхідність розвитку принципово-інноваційного підходу до процедури виявлення потенційної корупціалізації державного службовця. На нашу думку, реалізація окресленого завдання ґрунтується на запровадженні методики обов'язкового поліграфічного обстеження кандидата з синхронною комплексною психодіагностикою адиктивних потенціалів, що обумовлює необхідність широкого залучення фахівців у сфері психодіагностичного дослідження особи в контексті процедур заміщення вакантних посад, пов'язаних зі здійсненням функцій держави.

2. Формування корупційного біхевіористичного стереотипу зумовлюється не лише психічними девіаціями, генезис котрих локалізується на прелімінаційному, або ж первинному етапі інтеграції у сферу службової діяльності. Домінантною причиною корупційно-активної поведінки службових осіб є диссатисфакція цієї категорії суб'єктів адміністрування умовами службової діяльності. Низький рівень соціального забезпечення, складність професійної діяльності, диспаритетність матеріальної оцінки співмірних функцій у приватному та державному/муніципальному сегментах професійної діяльності створюють основу для нівеляції легітимного механізму реалізації управлінських функцій. Актуалізація зловживання службовим становищем та владними повноваженнями посилюється на тлі окреслених факторів, а також відсутністю чіткого регламенту реалізації процедур адміністративно-господарського та організаційно-розорядчого характеру. Широкий спектр адміністративної дискреції, значна кількість правових колізій, недостатня деталізація обставин ухвалення того чи іншого управлінського рішення службовою особою зумовлює ареал для корупційної поведінки службовця, який у корупційних проявах вбачає форму сатисфакції власних потреб, які недостатньо забезпечуються легітимною формою професійної діяльності. Значну роль в обранні службовою особою корупційного алгоритму у сфері реалізації владних функцій, як зазначає І. І. Амінов, виконує: «...соціальна стимуляція службовців до одержання хабарів, яка має місце у ході звернення населення за наданням адміністративних послуг. Сприйняття державного апарату як цілісної системи, що діє на комерційній основі, породжує

у громадян ареал корупційності у перцепції суб'єкта управління. Хабар антагонізується з категорією правопорушення, виступаючи єдиним методом одержання якісної послуги...» [3, с. 72–73]. Відтак взаємодія службової особи з дестинаторами адміністративної послуги, як зазначає дослідник, на тлі недосконалості системи соціально-економічного забезпечення носіїв владно-управлінських функцій трансцендується з площини публічного обігу у сферу комерційної діяльності, есенцією котрої і є корупція.

3. Явище кругової поруки. Функціонування апарату державної влади відбувається в межах двох площин: функціональній (безпосереднє здійснення управлінських функцій службовою особою як індивідуальним носієм службових повноважень в межах наданої компетенції) та соціумній (консолідація службових осіб, які становлять кадровий потенціал органу державної влади чи місцевого самоврядування, призводить до неминучого формування акцесорної сфери позаслужбової, або ж соціальної взаємодії між ними). Гомогенізація функціонального та соціумного кластерів у сфері службової діяльності створює умови для ідентифікації службовою особою професійного середовища як сфери соціальної приналежності, що значно зменшує значення формальних імперативів у процесі спільної реалізації службової компетенції. Набуття службовою особою відчуття інтеріоризації щодо професійного середовища детермінує сприйняття усталених у цьому середовищі правил як своєї аксіоми або ж усталеного шаблону поведінки. Не є винятком і корупційні прояви у діяльності службових осіб. Відтак у межах службового середовища, яке вражене фактором корупції, формується альтернативний легітимному ценз професійного відбору: службовець, який не асимілюється у звичному механізмі корупційної взаємодії, не сприймається як елемент загальної системи, що погіршує його службове становище. Явище кругової поруки як причина корупції простежується також у фактичній нейтралізації інституту внутрішнього контролю за ефективністю та правомірністю службової діяльності, оскільки виявлення факту корупції у діяльності органу влади не вигідне насамперед керівним суб'єктам, котрі передбачають можливість власного викриття у корупційних схемах. Тому заходи моніторингу та контрольної звітності не виконують покладених на них функцій та мають виключно формальний характер.

4. Непотизм. Сутність цього феномену становить симбіоз причини та водночас провідної форми корупції як соціально-правового явища і полягає у нейтралізації процедур професійного та спеціального службового відбору кадрів для комплектування апарату органів державної влади та місцевого управління. Доволі слушною у контексті

розкриття непотичних тенденцій є концепція, висвітлена у спеціалізованих працях російських дослідників сутності, проявів та механізму запобігання корупції: «Непотизм, або ж ставлеництво полягає у протекціонізмі щодо окремих осіб при проходженні ними відбору на заміщення посад державної служби на основі їх соціальних зв'язків, соціального статусу чи у зв'язку з перебуванням у сімейних чи інших відносинах споріднення з посадовими особами, від управлінського рішення яких залежить результат такого відбору» [4, с. 91–92]. Додовнюючи наведену позицію, слід зазначити, що наслідком непотичної практики під час укомплектування публічного апарату формується кластер службовців, які характеризуються низьким рівнем професійної придатності до здійснення службової діяльності, не володіють навиками алгоритму оптимізації, алгоритму ухвалення управлінських рішень, що неодмінно призводить до порушення офіційних регламентів реалізації адміністративно-господарських та організаційно-розпорядчих повноважень. Задля уникнення відповідальності у процесі внутрішніх перевірок та зовнішнього моніторингу службової діяльності використовується практика підкупу контролюючих суб'єктів. Акумуляція активів для вказаних заходів, своєю чергою, здійснюється через одержання неправомірної вигоди від адресатів адміністративних послуг, відтак простежується замкнена система емергенції фактів корупційної поведінки, підвалини котрої приховуються у нівеляції компетентнісного підходу під час формування службового апарату. Необхідно також зазначити, що сам факт надання преференцій під час призначення особи на посаду у системі державної служби, незалежно від факту наявності матеріальної винагороди за вказані дії, становить самостійний склад корупційного delікту у формі зловживання владою чи службовим становищем з боку особи, уповноваженої здійснювати конкурсні та інші заходи професійного відбору. Отже, непотизм характеризується амбівалентністю правової сутності, становлячи причину корупції та один з її поширених проявів. Своєю чергою, слід зауважити на практичні методи подолання непотизму у сучасній системі публічного управління в Україні. Проблему подолання непотичних практик у сфері державного управління розглядали у спеціалізованих дослідженнях більшість науковців, котрі аналізували феномен корупції, зокрема: М. О. Левіна [5, с. 17], О. В. Манька [6, с. 93], А. І. Мізерія [7, с. 95]. Консолідуючи практичні рекомендації дослідників, слід вказати, що значенням домінантного методу протидії непотизму наділяється запровадження практики аутсорсингової моделі перевірки службової придатності кандидатів на заміщення посад у сфері державної служби, реалізація котрої повинна здійснюватись представниками громадських

організацій та незалежних аналітичних центрів, діяльність котрих охоплює процеси управління в приватно-правовому сегменті правореалізації. Для підвищення рівня транспарентності процедури службового відбору пропонується застосувати інститут громадського контролю за перебігом останньої за допомогою відкритості участі громадян у відбіркових заходах на правах незалежних спостерігачів з подальшим опублікуванням результатів конкурсу за кожною з кандидатур.

5. Професійна деформація службових осіб. Оскільки забезпечення правомірності поведінки учасників правової комунікації об'єктивно залежить не лише від формальної регламентації та подальшої реалізації легітимної поведінки (позитивної превенції), але й іманентної норморегуляції, засади котрої локалізуються у внутрішньому психічному сприйнятті суб'єктом необхідності дотримання нормативних регламентів, вагомого значення у процесі відображення засад запобігання корупції у сфері публічного управління набуває фактор деструктивної метаморфічності внутрішнього імперативу службовця у формі професійної деформації. Відповідно до положень основного дослідження у цій сфері, проведеного В. С. Медведєвим, «професійна деформація знаходить свій прояв у численних процесах побудови компромісів між суб'єктивними інтересами та об'єктивними (функціональними) засадами професійної діяльності суб'єкта, наслідком чого є часткове відхилення (девіація) чи тотальне нехтування офіційними вимогами на користь сатисфакції власних потреб. Основою розвитку професійної деформації як суб'єктивної категорії є конфлікт приватних та професійних (діяльнісних) інтересів, завершальною формою чого є домінування перших над останніми» [8, с. 69]. Девальвація моральних імперативів службової особи, що супроводжується реструктуризацією системи пріоритетів професійної діяльності останньої неминує призводити до втрати службовцем відчуття неприпустимості протиправної поведінки у контексті реалізації службових повноважень. Відтак повноваження, надані суб'єктові управління, в цілях планомірної реалізації державної політики у певній сфері публічного управління інтерпретуються носієм влади як особисті преференції та використовуються з метою сатисфакції власних потреб у супереч інтересам служби. Інтенсивність професійної деформації службової особи прямопропорційно залежна від тривалості службової діяльності та обернено залежна від рівня соціально-економічного та правового забезпечення статусу представника влади. Отже, на нашу думку, вирішальним методом нейтралізації цього фактора корупціалізації службового середовища є розробка та планомірне впровадження ефективної системи заходів щодо підвищення стандартів у сфері формування належного рівня

забезпечення осіб, які здійснюють реалізацію державно-владних повноважень. Першим кроком у напрямі запобігання професійній деформації та детермінованій нею корупціалізації державного апарату є тотальна реструктуризація усталеного підходу у сприйнятті механізму державної служби, за якого, як зазначає Д. В. Мірошниченко, «...презумпція неправомірного використання службових повноважень представниками влади з метою власного збагачення на усіх рівнях державної організації, успадкована країнами-наступницями радянської системи управління призвела, в умовах сучасності до фактичної зупинки прогресії показників соціального забезпечення державного апарату. Відтак корупційні дії, наряду з іншими факторами, є об'єктивною реакцією службових осіб на недостатність участі держави у процесі забезпечення їхніх потреб» [9, с. 88–89]. В цілях підвищення ефективності заходів щодо запобігання проявам професійної деформації, що пов'язані з фактором тривалості здійснення функцій публічного управління, вбачається за доцільне запровадити механізм ротації службових осіб між окремими ланками функціонального апарату, що унеможливить налаштування стійких девіаційних тенденцій внаслідок формування корупційних схем та відносин щодо їх практичної реалізації в межах службового середовища.

Висновки. Узагальнюючи здійснений аналіз детермінант корупції у системі публічної влади в Україні, доходимо висновку, що корупційні правопорушення становлять деліквентну форму реагування публічного середовища на динаміку соціального, економічного, культурного та політико-правового розвитку, стагнація котрих неодмінно призводить до актуалізації досліджуваного феномену. Виокремлені нами фактори соціального, економічного та політико-правового характеру повинні знайти повноцінне відображення у вітчизняній системі запобігання корупції лише з дотриманням ознаки комплексності задля досягнення максимальної ефективності функціонування останньої.

---

1. Колпаков В. К. Адміністративно–деліквентний правовий феномен: монографія / В. К. Колпаков. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 528 с.

2. Алексеев А. В. Проблемы повышения эффективности выявления взятничества / А. В. Алексеев, И. А. Сербина, И. Ю. Тюнис // Реагирование на преступность: концепции, закон, практика. – М.: Российская криминологическая ассоциация, 2002. – С. 170–172.

3. Аминов И. И. Юридическая психология: учебник для вузов / Н. И. Аминов. – М.: Омега-Л, 2011. – 416 с.

4. Коррупция: природа, проявления, противодействие: монография / отв. ред. академик РАН Т. Я. Хабриева. – М.: Юриспунднция, 2012. – 688 с.

5. Левин М. Коррупция в России: классификация и динамика / М. Левин, Г. Сатаров // Вопросы экономики: всерос. эконом. изд. – 2012. – № 10. – С. 4–29.

6. Манько А. В. Коррупция в России. Особенности национальной болезни / А. В. Манько. – М.: Аграф, 2012. – 256 с.

7. Мизерий А. И. Коррупция, власть, бизнес / А. И. Мизерий // Право. Бизнес. Население: материалы Всероссийск. науч.-практ. конф.: в 3 ч. – Н.-Новгород, 2000. – Ч. I: Бизнес инаселение: правовые аспекты. – С. 94–95.

8. Медведев В. С. Психология профессиональной деформации сотрудников органов внутренних дел: дисс. ... докт. психол. наук: спец. 19.00.06 «Юридическая психология» / Владимир Степанович Медведев // Киевский ин-т внутренних дел при Национальной академии внутренних дел Украины. – К., 1999. – 412 с.

9. Мирошниченко Д. В. Уголовно-правовое воздействие на коррупцию / Д. В. Мирошниченко. – М.: Юрлитинформ, 2010. – 200 с.

Подoliaк-Богачек Е. Б. К вопросу об идентификации причинно-детерминистической подсистемы коррупционных факторов в условиях современного публично-правового аппарата Украины

Изложены обобщения социально-правовой оценки факторов коррупции, характерные для современного этапа отечественных правовых и государственных процессов в парадигме политико-правовой действительности. Рассмотрены вопросы формирования эффективной антикоррупционной системы сквозь призму развития теоретико-эмпирической основы правовой науки. Определены ключевые методы нивелирования причин коррупциогенеза, которые приводят к формированию проявлений данного явления в национальном аппарате публичного управления.

Ключевые слова: коррупция, причины, противодействие, социально-правовой аспект, профилактика.

Podoliak-Bohachyk E. B. On the issue of identification of causal and determined substructure of corruption factors in today's public legal apparatus of Ukraine

Exposure of social and legal aspect of generalizations of the corruption's factors, that are relevant with the present condition of domestic legal and state processes are made. Main purpose of the article is to find appropriate method of forming effective anti-corruption system in the light of theoretical and empirical basis of legal science. The key improvement methods of anticorruption system effectiveness in the realm of combating causes leading to the formation of law offences corruption in the national public apparatus are studied.

Generalizations about social and legal assessment of the corruption factors, which is a characteristic of the present stage of domestic law-making and state-building processes in the paradigm of political and legal reality are expounded, the question of forming the effective anti-corruption system on the theoretical and empirical development basis of legal science. Keeping to the regulations of doctrine of law theory and torts science, identification of the phenomenon essence and

mechanism of offenses prevention, regardless of sector and subject characteristics of forms of illegal behavior, basically contains a comprehensive study of the factors leading to the occurrence of such acts in social and legal fields.

It is noted that the diagnosis of complex of determinants of formation and development of corruption phenomena in the system of public administration, is not only of general theoretical, but also system forming and practical importance, particularly in the establishment of functionally correct, specialized and most importantly – effective mechanism for preventing this category of offenses. Differentiation of causes and conditions of corruption behavior is the basis for a more detailed disclosure of the essence and etymology of corrupt phenomenon, and thus provides a significant increase in efficiency of the organization of anti-corruption mechanism in the country.

It is also indicated that corruption offences represent a delinquent form of public society reaction on the dynamics of social, economic, cultural, political and legal development, which stagnation inevitably leads to update of the researched phenomenon. The article singles out factors of social, economic and political-legal character, which must find full reflection in the national system of preventing corruption.

The key methods of leveling corruption genesis reasons are given which lead to the formation of the manifestations of this phenomenon in the national public administration apparatus.

Key words: *corruption, causes, counteraction, social legal aspect, prevention.*

Стаття надійшла 27 січня 2016 р.

УДК 340.12

У. О. Цмоць

ДО ПИТАННЯ ЕПІСТЕМОЛОГІЇ ЮРИДИЧНОЇ ПРАКТИКИ (на прикладі шлюбно-сімейних відносин у Стародавньому Світі та Середні віки)

Здійснено епістемологічне дослідження феномена «юридична практика» як філософської правової категорії на прикладі ухвалення правових рішень стосовно сім'ї як соціальної інституції у межах Стародавнього Світу та Середніх віків.

Розмежовано поняття гносеології та епістемології. Розглянуто термін «юридична практика» у форматі «існування норми права – ухвалення рішення щодо застосування норми права – застосування норми права» у межах означених двох періодів розвитку людства.

Ключові слова: *пізнання, гносеологія, епістемологія, практика, юридична практика, сім'я.*